

ti alkotás reprodukciójával illusztrálta. Ezek zömét XVIII. századi franciaországi huszárok portréi képezik, és ezek lehetővé teszik az öltözék és felszerelés fél évszázados módosulásainak nyomon követését is.

Magyarként csupán azt sajnálhatjuk, hogy a Chamborant-huszárezred előtörténetét, amikor az még zömében magyarokból állt, Marcel Boulin egyetlen rövid bekezdéssel intézte el. Ezzel szemben a magyar alapítású egység későbbi történetével kapcsolatosan, amikorra minden-

esetre már erősen megcsappant az abban szolgáló magyarok száma, a szerző számos új adattal gazdagítja ismereteinket. Egyúttal ez az életrajz több vonatkozásban még árnyaltabbá teszi ismereteinket, amelyekkel a huszárság XVIII. századi francia hadseregébéli tényeréséről, súlyáról és szerepéről eddig rendelkezünk. Ebből a szempontból hívjuk fel a figyelmet erre az új életrajzra.

Zachar József

VARGYAI GYULA

A HADSEREG POLITIKAI FUNKCIÓI MAGYARORSZÁGON A HARMINCAS ÉVEKBEN

(Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. 190 o.)

A marxista magyar (had)történetírás sokat tett már azért, hogy az ellenforradalmi Magyarország huszonöt éves történetét, hadtörténetét minél „teljességre törekvőbben” feldolgozza. E törekvésekben belül is számos szerző választotta munkája témájaként a „Horthy-Magyarország” hadseregének a történetét. A korszak hadseregének egyik jelentős feladatát képező politikai funkciók feltárására tett kísérletet — sikeresen — Vargyai Gyula, az Akadémiai Kiadó gondozásában a közelmúltban megjelent monográfiájában.

A szerző több éves, alapkutatásra épülő munkája hat fejezetében tárgyalja a mintegy tízéves időszakot. Bemutatja a hadsereg bel- és külpolitikát (is) formáló tevékenységét, illetve ezeknek a funkcióknak változásait.

Ismeretes, hogy az ellenforradalmi Magyarország megteremtésében, ha nem is döntő, de jelentős szerepet játszott a hadsereg. A trianoni békeszerződés aláírása után azonban a hadsereg jelentősége, befolyása bizonyos mértékben csökkent. (Ez utóbbiakban a Teleki- és a Bethlen-kormányoknak is szerepe volt.) A hadsereg vezetése azonban szerette volna ezt a „háttérbe szorulást” minél előbb kiküszöbölni, és igyekezett már a húszas évek közepétől jelentősebb szerephez jutni.

Ezekben az években indult meg egyébként a békeszerződés által engedélyezett 35 ezer fős hadsereg keretének a kiépítése, illetve a lehetőségekhez mérten a keret „tartalommal való kitöltése”, de ez

a törekvés csak a húszas évek végére vált valóra. Az 1920-as évek végén, az 1930-as évek elején a hadsereg vezetésének a legfőbb gondja a „békeszerződés katonai rendelkezéseinek az ellensúlyozása” volt. Ezek az „ellensúlyozások” gyakorlatilag belbiztonsági gyakorlatok megtartásából, bizonyos erők — folyamórség, vámórség stb. —, továbbá fegyverek és hadianyagok rejtéséből, valamint a kényszertoborzásokból álltak össze.

1927 után viszonylag nagyobb mozgásteret kapott a hadsereg és vezetése, mivel a Szövetségi Katonai Ellenőrző Bizottság 1927. március 31-én megszűntette tevékenységét, az alkalmankénti ellenőrzések pedig nemigen jelentettek komoly „veszélyt”.

A harmincas évek katonai felső vezetésének szervezettörténete, amint Vargyai Gyula írta, „sajátos kettősséget” mutatott. A hagyományos intézmények — Honvédelmi Minisztérium, Vezérkari Főnökség (a rejtés miatt HM VI. csoport — Sz. S.), a Honvédség Főparancsnoka — mellett, amelyek szervezete már a húszas évek elején kiépült, létrejött egy új szerv, az 1928-ban megalakított Legfelsőbb Honvédelmi Tanács. (A szerző helyesen mutat rá arra — a történeti irodalomban még ma is élő — téves állításra, mely szerint a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács csak 1938-ban jött volna létre. Ez a téves adat feltehetőleg az 1939. II. tc. értelmezéséből adódott.) Áttekintést kapunk még ebben a fejezetben a Honvédelmi Minisztérium, a Vezérkari Főnökség, a Honvédség Főparancsnok-

sága szervezetről, egymáshoz fűződő viszonyáról, valamint ellentéteiről, amelyek a vezetés hármasságából, a nem mindig tisztázott és elkülönített jog- és hatáskörökből adódtak. A legtöbbször nézeteltérés egyébként a fokozatosan háttérbe szoruló Honvédség Főparancsnoka és a Honvédelmi Minisztérium között merült fel, amely nézeteltéréseknek a személyi ellentétek mellett politikai tartalmuk is volt.

Ugyancsak ez a fejezet tárgyalja a vegyesdandárok, valamint a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács szervezetét, továbbá az államfő hadúri jogait. Ez utóbinál meg kell jegyeznünk, hogy az 1920. évi I. törvénycikket, amely szinte királyi jogokat biztosított Horthynak, még ugyanazon évben kiegészítették (1920. XVII. tc.) és ez a kiegészítés tette lehetővé, hogy 1941. június 27-én Horthy, a kormány és az országgyűlés utólagos hozzájárulásának kikérése mellett, a honvédséget az ország határain kívül alkalmazza!

A harmincas években a hadsereg vezetésének jelentős szerepe volt az ország külpolitikai irányvonalának a kialakításában. A külpolitikai szerepet a hadseregen belül a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkari Főnökség alakította. E két szerv viszonylag szoros összeköttetést tartott fenn a Külügyminisztériummal, a jelentősebb szerep azonban kettőjük közül a Vezérkari Főnökségnek jutott. A Honvédelmi Minisztérium gyakorlatilag csak információcserében állt a Külügyminisztériummal, jelentősebb külpolitikai információit, elemzéseit a Külügyminisztériumtól szerezte be.

Sokkal jelentősebbnek tekinthetjük a Külügyminisztérium és a Vezérkari Főnökség között kialakult együttműködést. Ez is elsődlegesen hírek és külpolitikai elemzések cseréjén alapult, de sokkal fontosabb volt, hiszen a Vezérkari Főnökségnek a katonai attaséi szolgálatot biztosította — ha nem is mindig a szükséges mértékben — a külföldi információkat.

A hadsereg külpolitikát alakító és befolyásoló szerepét leginkább a német és olasz katonai kapcsolatokban fedezhetjük fel. A legszorosabb együttműködés a magyar és a német katonai vezetés között alakult ki, már a húszas években. Általános volt a vezérkarok közötti hírcsere, amely rendszerint egy harmadik országra — pl. Csehszlovákia, Jugoszlávia — vonatkozott. A katonai vezetés lépései számos esetben megelőzték a hivatalos külpolitikát.

A némethez hasonlóan szoros együttműködés alakult ki a magyar és az olasz katonai vezetés között is. Az informá-

ciók cseréje, a katonai delegációk rendszeres és kölcsönös látogatása természetes volt.

Jó kapcsolatokat épített ki a magyar katonai vezetés az osztrák hadsereg vezetésével is, bár itt bizonyos árnyékot vetett az együttműködésre az osztrák-német viszony alakulása. Említést érdemel még a bolgár hadsereggel fenntartott jó viszony, amely szintén a hírcserére fektette a hangsúlyt, főleg román vonatkozásban.

Jelentős szerepet igyekezett biztosítani magának a hadsereg vezetése a genfi lezárult konferencián is, amelyen a katonai és polgári vonal közel hasonló álláspontot képviselt, bár előfordultak bizonyos surlódások. A lezárult konferencia egyre inkább látható kudarc a magyar katonai vezetést olyan állásfoglalások kialakítására ösztönözte, mint amilyet pl. a Külügyminisztérium számára készítettek 1935 nyarán, amely azt javasolta, hogy minden alkalmat meg kell ragadni azon elégedetlenségünk hangoztatására, hogy (fegyverkezési — Sz. S.) „egyenjóságunk immár több mint egy évtized óta vajdud kérdése még mindig gyakorlatban megoldatlan maradt”.

Fontos és lényeges eleme a harmincas években a hadsereg problematikájának a belpolitikai funkciók kérdése. Tény, hogy a hadsereg vezetése igyekezett minél jelentősebb befolyásra szert tenni a belpolitikai életben is. Bethlen bukása után — a korábban viszonylag kisebb belpolitikai szerepet kapott hadsereg — jelentősebb befolyásra tett szert. A már korábban honvédelmi államtitkárrá, majd honvédelmi miniszterre, később pedig miniszterelnökké lett Gömbös Gyula igyekezett egyre fontosabb szerepet biztosítani a hadseregnek, amelynek ekkor kibontakozó jobbratulódása a későbbiek során még a „gömbösi elképzeléseket” is meghaladta.

Olyan lényeges kérdéseket vizsgál még könyvének ebben a fejezetében a szerző, mint pl. a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium, illetve a Belügyminisztérium és a Vezérkari Főnökség együttműködése — különös tekintettel a baloldali mozgalmakra —, a hadsereg karhatalmi alkalmazása, a tisztikar priviligium-jellegű fegyverhasználati joga, a hadsereg „jobboldal-politikája” — itt kitér a szerző az ún. Vannay—Schill puccsra is.

Vargyai Gyula az utolsó fejezetben értékelteti és értékeli azokat a változásokat, amelyek a harmincas évek végén a hadsereg bel- és külpolitikai funkcióiban következtek be. E változások már előjelei voltak a második világháború időszakában önállóan politizálni akaró —

és tudó — hadseregnek. A harmincas évek végén egyébként nagy mértékben megnőtt a hadsereg szerepe és jelentősége, amelyet a honvédelmi törvény megalkotása (1939. II. tc.) még inkább megerősített. Ugyanebben az időszakban újította fel tevékenységét, illetve tette azt intenzívebbé a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács is.

Összegezeképpen elmondhatjuk, hogy Vargyai Gyula könyve, amely hazai és külföldi levéltári forrásokra épül, jó át-

tekintését adja az ellenforradalmi Magyarország hadseregének harmincas évekbeli politikai funkcióiról, azok változásairól. Világos képet nyújt a kötet a jobbra tolódó hadsereg vezetésének az ország kül- és belpolitikai életét, tevékenységét befolyásoló, alakító tevékenységéről, és mint ilyen, első marxista igényű összefoglalása a korszak vizsgált időszak katonapolitikájának.

Szakály Sándor

DIE NVA IN DER SOZIALISTISCHEN VERTEIDIGUNGSKOALITION

(Militärverlag, Berlin, 1982. 490 o.)

Az európai fő hadszíntéren álló Nemzeti Néphadseregnek, az első német munkás-paraszt állam fegyveres erejének a Varsói Szerződéshez, az internationalista eszméhez való hűsége a Német Demokratikus Köztársaság szocialista gazdasági és társadalmi rendjén, marxista—leninista pártja szövetségeseikkel egyeztetett katonapolitikai céljainak és feladatainak egységén, fegyveres erői osztályfunkcióján alapul. Bár a Nemzeti Néphadsereg kialakulása és fejlődése a Szovjetunió baráti támogatásával, a Varsói Szerződés többi hadseregével szoros együttműködésben ment végbe, létrehozásában, felépítésében, vezetési módszereiben az ország sajátos helyzetétől, történelmétől, hagyományaitól és szokásaitól függően eltérő vonások is tapasztalhatók.

A szövetséges hadseregekéhez hasonló, illetve különböző jellemzők megismeréséhez, a fejlődéssel együttjáró változások nyomon követéséhez kitérő forrásanyagot kínál az 1982-ben kiadott, „A Német Nemzeti Néphadsereg a szocialista védelmi szövetségben” című dokumentumkötet. Arra a célra született, hogy segítse az NDK fegyveres testületei személyi állományának, a munkásoknak, az ifjúságnak katonai és politikai képzését. Elsősorban tehát a hazai olvasók szűkebb táboraéhoz, az előljárókhöz, a fegyveres erők párt- és tömegszervezeteinek funkcionáriusaihoz, a fiatalok katonai előképzéséért felelős káderekhez szól. A Nemzeti Néphadsereg története, tapasztalatai azonban számos vonatkozásban érdekesek és tanulságosak lehetnek a Magyar Néphadsereg hivatásos állománya, sőt a legújabbkori egyetemes és magyar történelem kutatói számára is.

A dokumentumok tájékoztatást nyújtanak a Német Szocialista Egységpárt osztályérdekeket szolgáló katonapolitikájának alakulásáról, az NDK-ban állomásozó szovjet alakulatok és a Nemzeti Néphadsereg közötti fegyverbarátság erősödéséről, a Varsói Szerződés hadseregei közös hadgyakorlatainak értékeléséről, a katonák szocialista versenymozgalmának formáiról és eredményeiről, gyakorlatilag a német szocialista fegyveres erők 1956 és 1981 közötti történetének fontosabb fejezeteiről.

A kötet a Nemzeti Néphadseregre vonatkozó dokumentumok közlésével kiegészíti a már korábban megjelent, hasonló témájú gyűjteményeket.

A dokumentumok első csoportja nyomon követi az 1955. május 14-től, a Varsói Szerződés aláírásától 1956 januárig, a Nemzeti Néphadsereg megalakulásáig terjedő időszak legfontosabb eseményeit. Közli a Német Demokratikus Köztársaság biztonságát szavatoló államközi szerződéseket, az alkotmánynak és a Köztársaság törvényeinek a honvédelemre vonatkozó cikkelyeit, valamint a törvényjavaslatok indoklásait. Az elhangzott beszédek alapvető gondolata a párizsi szerződés ratifikálása és a német militarizmus újjáélesztése miatti aggodalom, amely az első német munkás-paraszt hatalmat megfelelő választintézkedések meghozatalára kényszerítette.

A kiadott anyagok jelentős része arról tájékoztat, hogy 1955 és 1981 között miképpen értékelte a Német Szocialista Egységpárt a nemzetközi helyzetet, benne elsősorban a nyugatnémet törekvéseket, továbbá az agresszív tervek ellen milyen katonapolitikai célokat és a célokkal összefüggő konkrét tennivalókat tűzött ki.